

INSPIRACJE DLA PRACY Z UCZNIEM ZDOLNYM

Jednym z głównych haseł edukacji europejskiej jest zapewnienie wszystkim dzieciom i młodzieży równego dostępu do nauki i wychowania, zapewnienie im odpowiednich warunków rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i społecznego. Dotyczy to również uczniów, którzy wymagają szczególnej troski ze strony nauczyciela, czyli uczniów niepełnosprawnych oraz uczniów zdolnych i utalentowanych, którzy to coraz częściej określani są, jako „uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych”.

Pojęcie to zyskuje coraz więcej zwolenników w Europie, zaczyna być coraz częściej stosowane nie tylko w nomenklaturze akademickiej, ale również w języku potocznym. Co ciekawe, pojęcie „uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych” lub „uczeń o specyficznych potrzebach edukacyjnych” jest znacznie szerszym pojęciem, niż dotychczas stosowane, zalicza bowiem do grupy uczniów, którzy wymagają szczególnej uwagi nauczyciela, a niekiedy i odpowiednich rozwiązań organizacyjnych i ustawowych, nie tylko uczniów niepełnosprawnych

WSPIERANIE ROZWOJU UCZNIÓW ZDOLNYCH: SPECJALNE ROZWIĄZANIA STOSOWANE W SZKOŁACH W EUROPIE (*Specific educational measures to promote all forms of giftedness at school in Europe*). Eurydice, Warszawa 2008, s. 48.

intelektualnie, fizycznie, sensorycznie, czy mających problemy emocjonalne lub problemy z nauką, a również uczniów zdolnych i wybitnie zdolnych, bardzo często niezauważanych przez nauczycieli i szkołę.

Sieć Informacji o Edukacji w Europie – EURYDICE zajmuje się przede wszystkim zbieraniem danych, opracowywaniem i przygotowywaniem publikacji z zakresu

analizy systemów oświatowych w krajach europejskich, biorąc pod uwagę konkretną dziedzinę, czy problem edukacyjny. Wydawane przez Eurydice opracowania charakteryzują się wnikliwą analizą konkretnego problemu w ujęciu komparatystycznym. Stanowią znakomite źródło wiedzy dla sektora polityki edukacyjnej w danym kraju oraz dla całego środowiska edukacyjnego.

Jedną z najnowszych publikacji wydanych przez Eurydice w języku polskim jest *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych: specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*. To zwięzłe i syntetyczne opracowanie przedstawia różne polityki edukacyjne, ukierunkowane na problem wspierania rozwoju dzieci i młodzieży zdolnej w całej Europie, ale także prezentuje najważniejsze rozwiązania, stosowane w tym zakresie na poziomie szkół podstawowych i średnich (tzw. „poziomy ISCED 1-3”).

Publikacja opiera się na danych, zebranych dla potrzeb nieformalnego spotkania ministrów edukacji, poświęconego tej problematyce, które odbyło się w dniach 16-17 marca 2006 roku, pod patronatem Austrii, pełniącej wówczas przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej. Opracowanie pt.: *Wspieranie uczniów zdolnych...* obejmuje analizę porównawczą 30 krajów, należących do europejskiej sieci Eurydice (z wyjątkiem Turcji, która nie brała udziału w przygotowaniu tego materiału). Dokonano w niej analizy trzech kluczowych aspektów problemu edukacji uczniów zdolnych:

- 1) zestawiono terminologię i definicje, stosowane w poszczególnych krajach w odniesieniu do dzieci zdolnych i utalentowanych;
- 2) zaprezentowano funkcjonowanie specjalnych, różnorodnych rozwiązań edukacyjnych;

3) scharakteryzowano problem kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli, którzy będą pracowali z uzdolnioną młodzieżą.

Opracowanie składa się z trzech rozdziałów, z których każdy odzwierciedla problematykę jednego z głównych aspektów, jakie rozpatrywano przy przygotowywaniu tej książki.

Rozdział I koncentruje się wokół kryteriów definicyjnych i terminologicznych, jednoznacznie wskazuje, iż różnorodność definicji, używanych na określenie ucznia zdolnego, jest wynikiem ścisłego związku z polityką edukacyjną w danym kraju, a zwłaszcza z ideologią edukacyjną i kontekstem historycznym.

W definicjach przyjętych w większości krajów europejskich najczęściej występują terminy uczniów „zdolny” i „utalentowany”, bądź też „uzdolniony” (ang. *gifted* i *talented*), stosuje się je w 13 krajach i regionach. Co ciekawe w Zjednoczonym Królestwie (Anglii, Walii i Irlandii Północnej) wprowadza się rozróżnienie: termin „uczeń zdolny” odnosi się do zdolności umysłowych i naukowych, a termin „uczeń utalentowany” dotyczy sztuk pięknych i sportu. Są też kraje, gdzie nie używa się tych terminów, preferując określenia „młody człowiek o dużych potencjalnych zdolnościach” (Francuska Wspólnota w Belgii), „dzieci i młodzież o dużych zdolnościach” (Flamandzka Wspólnota w Belgii), „dzieci nad wiek rozwinięte umysłowo” (Francja) oraz „uczniowie o dużych zdolnościach umysłowych” (Hiszpania).

Ciekawie sytuacja przedstawia się w krajach skandynawskich, gdzie nie używa się specjalnego terminu dla omawianej grupy uczniów, z uwagi na przyjętą politykę niedyskryminowania dzieci i młodzieży mniej zdolnej, przez klasyfikowanie ich pod kątem zdolności. Jeśli chodzi o kryteria klasyfikacji dzieci zdolnych i utalentowanych, to nie wszystkie kraje

określiły te wytyczne. Najczęściej stosowanym kryterium są wyniki sprawdzianów uzdolnień i sprawdzianów potencjalnych zdolności. Oprócz tego stosuje się też pomiar rzeczywistych wyników i osiągnięć ucznia, a także tzw. „cztery aspekty rozwoju”, czyli zdolności interpersonalne/emocjonalne, psychomotoryczne, umysłowe i artystyczne.

Pomimo tego, że pojęcie „uczeń o specjalnych potrzebach edukacyjnych” jest propagowane i zalecane przez politykę edukacyjną Unii Europejskiej, to jednak aż w 19 krajach (Skandynawia, nowe kraje członkowskie UE) nie zalicza się dzieci i młodzieży zdolnej do tej grupy. W dwóch krajach (Włochy i Szwecja) w ogóle nie istnieje definicja dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W rozdziale II omówiono już konkretne rozwiązania edukacyjne, stosowane w krajach, należących do Sieci Eurydice. Większość aktualnych, specjalnych rozwiązań dla uczniów zdolnych stanowi część systemu oświatowego i jest stosowana w jego ramach. W przypadku jakichkolwiek rozwiązań pozaszkolnych, współistnieją one na ogół z rozwiązaniami szkolnymi. Jeśli chodzi o kraje, które nie zaliczają uczniów zdolnych i utalentowanych do grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, to i tak nie wykluczają one stosowania dla tych uczniów specjalnych rozwiązań. Jedynie na Malcie i w Norwegii nie stosuje się specjalnych rozwiązań, ukierunkowanych na potrzeby uczniów zdolnych. Kraje te opracowują integracyjną politykę edukacyjną dla wszystkich uczniów, a jednocześnie stosują model kształcenia zindywidualizowanego.

Literatura dotycząca edukacji dzieci i młodzieży zdolnej wymienia zazwyczaj cztery kategorie rozwiązań edukacyjnych: zajęcia na bardziej zaawansowanym

poziomie lub bardziej zróżnicowane zajęcia w klasie szkolnej, kształcenie zindywidualizowane (lub też zindywidualizowany program nauczania), zajęcia pozaszkolne oraz tzw. szybką ścieżkę, czyli możliwość szybszej promocji lub ukończenia nauki w krótszym czasie. Z czterech wymienionych kategorii, zajęcia na bardziej zaawansowanym poziomie i bardziej zróżnicowane zajęcia najczęściej prowadzone są w szkolnictwie średnim, rzadziej podstawowym. Kształcenie zindywidualizowane, bardzo częste rozwiązanie, stosowane jest w klasach ogólnodostępnych o zróżnicowanym poziomie zdolności, bądź też w osobnych grupach. Równie często prowadzone są zajęcia pozaszkolne, wspierające uczniów zdolnych.

Najciekawsza forma – „szybka ścieżka” po badaniach przeprowadzonych przez krajowe biura Eurydice, okazała się najbardziej rozpowszechnionym rozwiązaniem na poziomie szkolnictwa podstawowego i średniego. Zdecydowana większość krajów europejskich przyjęła to rozwiązanie, a niektóre uwzględniły je również w przepisach prawnych. „Szybka ścieżka” jako jedyne rozwiązanie stosowana jest w Luksemburgu, Liechtensteinie, Rumunii i w Szwecji).

Ostatni rozdział III dotyczy kształcenia nauczycieli do pracy z uczniem zdolnym i wybitnie zdolnym. Zagadnienia pracy z uczniem zdolnym, metodykę tej pracy oraz problematykę uzdolnień, uwzględnia się najczęściej w obowiązkowym kształceniu nauczycieli w połowie krajów, należących do Sieci Eurydice. Część krajów stosuje w programach kształcenia nauczycieli osobny przedmiot, dotyczący problematyki uzdolnień, część natomiast omawia te zagadnienia w ramach zajęć z kształcenia zindywidualizowanego.

Interesujące, że aż w 18 krajach europejskich nauczyciele w ramach doskonalenia

zawodowego mają możliwość uczęszczenia na zajęcia w ramach specjalnych modułów, dotyczących uczniów zdolnych. W kilku niektórych krajach (Czechy, Hiszpania, Portugalia i Słowenia) prowadzone są specjalne szkolenia i moduły również dla pedagogów i psychologów szkolnych. Należy podkreślić, że kursy dotyczące metodyki pracy z uczniem zdolnym w żadnym kraju nie są obowiązkowe, co doskonale odzwierciedla dominująca tendencja w sposobie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli w krajach europejskich. O ile faktem jest sam obowiązek doskonalenia zawodowego nauczycieli w Europie, o tyle wybór problematyki zajęć doskonalących zależy wyłącznie od nauczyciela, który dobiera sobie zajęcia pod kątem własnych zainteresowań i wymagań. Wyjątkiem jest Anglia, gdzie osoby koordynujące pracę z uczniami zdolnymi w programie „Doskonałość w miastach” (*Excellence in Cities*) muszą ukończyć odpowiednie szkolenie. Podobnie sytuacja wygląda na Słowacji.

Dodatkowo na końcu zespół redakcyjny zamieścił załączniki, a w nich dwie obszernie tabele: pierwsza, zbierająca stosowaną terminologię i definicje, odnoszące się do dzieci i młodzieży zdolnej w oparciu o dane na rok 2005/2006, przedstawia termin, używany w oryginalnej wersji językowej, odpowiednik w języku polskim oraz pełną definicję i kryteria klasyfikacji oraz uwzględnione dziedziny lub aspekty; druga tabela: przedstawia zestawienie najważniejszych rozwiązań edukacyjnych dla dzieci i młodzieży zdolnej (ISCED 1-3) w poszczególnych krajach Europejskiej Sieci Eurydice.

Należy zaznaczyć, że wszystkie kraje europejskie stoją na stanowisku, aby dzieciom i młodzieży zdolnej umożliwić maksymalny rozwój zdolności i talentów. Jednak kraje te różnią się znacznie w koncepcjach

na realizację tych postulatów, co z kolei odzwierciedla różnorodność systemów edukacyjnych na obszarze całego kontynentu europejskiego oraz pokazuje, że wspólna polityka edukacyjna Unii Europejskiej nie będzie dążyła do ujednoczenia stosowanych rozwiązań, pozostawiając te kwestie narodowym systemom edukacji, z uwagi na odmienną tradycję i kulturę w danym państwie.

Publikację tę polecam szczególnie nauczycielom, mającym na co dzień możliwość pracy z uczniem zdolnym, ale również rodzicom, a przede wszystkim studentom pedagogiki i kierunków nauczycielskich. Zaprezentowane w publikacji rozwiązania w europejskich systemach oświatowych mogą posłużyć, jako inspiracja do pracy z uczniem zdolnym oraz mogą okazać się pomocne jako sprawdzone, wzorcowe rozwiązania organizacyjne dla dyrektorów szkół, pracowników kuratoriów oświaty i Ministerstwa Edukacji.

Opracowanie Eurydice może być przydatne dla studentów, zajmujących się edukacją komparatystyczną, czy pedagogiką specjalną ze specjalizacją praca z uczniem wybitnie zdolnym. Z uwagi na niedostateczną ilość nowych opracowań w dziedzinie pedagogiki porównawczej, poza nowymi publikacjami Eurydice, jak *Systemy edukacji w Europie*¹, *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych: specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie* może być doskonałym uzupełnieniem literatury na kursie przedmiotu pedagogika porównawcza.

Anna Włoch

¹ *Systemy edukacji w Europie*, Eurydice 2007, http://www.eurydice.org.pl/systemy_edukacji_w_Europie Elektroniczne wydanie tej publikacji zawiera aktualne charakterystyki aż 31 systemów edukacyjnych w Europie, państw członkowskich Unii Europejskiej, EFTA/EOG oraz Turcji, jako kraju kandydującego.